

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΓΑΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Η “ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΗΧΩ,,

(Η ΣΥΝΤΡΟΦΙΑ ΚΑΙ Η ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ)

Πόσο θλιβερό και κρύο πράμα η κληρονομιά!

Νά κληρονομάς τουλάχιστο τὸ γεροθειὸ πὸν γνῶριζες ἄκληρο καὶ τῶξερές πὸς κάποτε θά σοῦ ἀφήσει τὸ χωράφι ἢ τὸ χτήμα ἢ τὰ λεφτά, κάτι γίνεται. Εἶσαι προετοιμασμένος γι' αὐτὸ καὶ τῶχεις συνηθίσει. Μὰ νὰ σοῦ ἀπομένει, ἔτσι ἀπὸ στραβὴ τύχη τὸ σπίτι πὸν ξένοι ἔχτισαν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους! "Ἄγνωστοι τὸ ἐτοίμασαν βάνοντας τὴν καρδιά καὶ τὴν ἀγάπη καὶ τὰ χρήματά τους, εἶναι πολὺ διαφορετικὸ.

Τὸ γραφεῖο του ἔγινε κατὰ τὴς ἀνάγκες τοῦ κυρίου, ἢ κουζίνα κατὰ τὰ γούστα τῆς νοικοκυρᾶς. Τὸ ντουλάπι, ἐκεῖ, αὐτὴ τὸ θέλησε, γιὰ νὰ ἔχει ὅλες τὴς βολές τῆς. Καὶ τὸ δωμάτιο τοῦ παιδιοῦ, κι' ἐκεῖνο ἔγινε ἡλιακὸ καὶ χαρούμενο, σύμφωνα μὲ τὴν κακὴ ὑγεία τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ κάθε τι μὲ σκέψη, τέλος πάντων, μὲ ἀγάπη, μὲ στοργή.

"Ὁμως στὰ ἀνέλπιστα, ἔρχεται ἡ παράλογη ζωὴ, καὶ μ' ἕνα φύσημα μονάχα ἐδιώξε, ξεσπίτωσε αὐτοὺς πὸν ἔχτισαν, ἀγάπησαν, ἔλπισαν. Τὸ σπίτι τὸ ἀγαπημένο μένει σὲ ἄλλους. Σὲ ξένους πὸν δὲν πῆραν εἶδηση τὸ χτίσιμό του. Δὲν τῶχον κὰν ὑποπτευτεῖ.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα ἔχω ἀδιάκοπα ἀπὸ τότες πὸν ἀπόμειναν σὲ μένα, πὸν δὲν προσπάθησα, μήτε ἔλπισα, τὰ χαρτιά, ἢ ὕλη τῆς «Φιλολογικῆς Ἡχῶς», μετὰ τὸ κλείσιμό τῆς.

Γιατί, πὸς βρέθηκαν στὰ χέρια μου, πὸν δὲν ἐγνώριζα κανέναν ἀπὸ τοὺς ἐκδότες τῆς; Πὸν δὲν εἶχα κὰν γεννηθεῖ δταν τυπώθηκε μὲ τὴν ἄσπρη λαχτᾶρα καὶ καμὰρι τὸ πρῶτο τεῦχος τῆς!

"Ἀπὸ τοὺς πιστοὺς συνεργάτες πὸν τὴν ἀγάπησαν, σὲ μένα πὸν δὲν τὴν ὑποπτεύτηκα. Τὴν χωρατὰ, ἀλήθεια, παράξενα σκαρώνει ἡ ζωὴ!

Καὶ ὁμως ἔτσι, ὁπως τὸ σπιτικὸ πὸν ἐτοιμάζεται ἀνάλογα μὲ τὸ κέφι τῆς νοικοκυρᾶς καὶ τὸ κατοικοῦν ἄλλοι, σὲ μένα ἔλαχε νὰ γίνω ὁ «θεματοφύλαξ» τῶν ἱερῶν τῆς «Ἡχῶς».

Ποιὸς νὰ τοῦ τὸ ἔλεγε τοῦ Ι. Γρυπάρη τότες πὸν δάσκαλος νέος, ἄπειρος, ἐνθουσιώδης διόρθωνε τὰ δοκίμια, πὸς στὸ Βαφεοχώρι θά γεννηθεῖ ἕνα κορίτσι, καὶ τὸ κορίτσι θά βρεθεῖ στὴν Ἑλλάδα δταν θάχουν

ἔρθει τὰ πενήντάρχρονα τοῦ περιοδικοῦ του καὶ θάχει φυλαγμένα τούτα τὰ ἐλάχιστα ἀπομεινάρια ἀπὸ ὀλόκληρο θησαυρὸ!

Καὶ ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, ἡ κακότυχη κοπέλα ἢ πικραμένη, ποιὸς νὰ τῆς τῶλεγε καὶ νὰ τὸ πίστευε ὅτι τὸ μυθιστόρημα πὸν γράφει καὶ ἀντιγράφει μὲ τὴν προσοχὴ καὶ τάξη θάχει ἕναν καὶ μοναδικὸ ἀναγνώστη! Αὐτὸ τὸ ἄγνωστο, τὸ ἀγέννητο κορίτσι, ἐκεῖ στὰ μισὰ τοῦ Βοσπόρου, σὲνα μικρὸ σεμνὸ χωριό.

Καὶ ὁμως ἔτσι ἀκριβῶς ἔγιναν τὰ πράγματα. "Ἐνὰ ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα μυθιστορήματά τῆς μόνο ἐγὼ τὸ διάβασα. "Ἄν καὶ λογαριάζονται κάπου 200 τὰ διηγήματά τῆς, πολὺ λίγα εἶναι τὰ μυθιστορήματα.

Μέσα στὴν πράσινη κασελίτσα πὸν μοῦ ἄφησε παρακαταθήκη φεύγοντας γιὰ τὸ Χαλέπι ὁ Νίκος Φαληρέας εἶταν κι ἕνα χειρόγραφο ὀλόκληρο μυθιστόρημά τῆς. "Ὁ τίτλος πολὺ χαρακτηριστικὸς. «Θύματα καὶ Δῆμιοι».

Οἱ περιπέτειες τοῦ χειρογράφου εἶναι τόσο πολλὲς ὥστε θά τις πῶ μὴν ἄλλη ὥρα. Ἐκεῖνο πὸν θέλω νὰ τονίσω ἐδῶ εἶναι ὅτι ἐγὼ στὰθήκα ὁ κληρονόμος ἀνθρώπων πὸν δὲ γνῶρισα.

Πὸς καὶ γιατί, μὲ τί τρόπο, οἱ ξένοι ἐτούτοι ἄνθρωποι ἀπὸ ἄλλη πλευρὰ τῆς Πόλης, ἀπὸ τὴν Χρυσούπολη τῆς Ἀνατολικῆς δχθῆς, βρέθηκαν σὲ μᾶς ἐκεῖ στὸ σιωπηλὸ Βαφεοχώρι;

Ποιὰ φήμη ἔφερε τὸνομα τοῦ μικροῦ χωριοῦ στὸ ἀφτί τοῦ πρώην διευθυντοῦ τῆς «Φιλολογικῆς Ἡχῶς», Νίκου Φαληρέα καὶ ξεσηκώθηκε φαμλικῶς καὶ ἤρθε νὰ ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ;

Δὲν ἤμουν στὴν ἡλικία πὸν ἐνδιαφέρεται κανεὶς γιὰ τέτοια κι ἔτσι δὲ ρώτησα. Τώρα δὲ θά τὸ μάθω πιά ποτέ.

Θυμοῦμαι μόνο σὰν δνειρο, μιὰ μέρα κατὰ τὸ βραδάκι, ἀνάμεσα στὸ γνῶριμο κόσμο πὸν ἀνέβαινε τὸν ἀνήφορο τοῦ τόπου μου, φάνηκε κι ἕνας ξένος κύριος.

— Ποιὸς εἶναι τοῦτος ὁ παράξενος; ρώτησε κάποιος.

Δὲν εἶχε τίποτε διαφορετικὸ ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ ξένος ἄνθρωπος. Φοροῦσε φέσι ὁπως ὄλοι. Φοροῦσε ρεντινγκότα μαῦρη ὁπως ὄλοι σχεδὸν οἱ «κύριοι», εἶχε γενάκι

μαῦρο σουβλερό ὅπως οἱ περισσότεροι ἄντρες τότε. Ὅμως εἶταν διαφορετικός.

Τὸ γιατί δὲν ἐξηγιέται. Μπορεῖ ὁ ἀέρας του, τὸ στήσιμο τοῦ κεφαλιοῦ, τὸ πολὺ ἀρχοντικό παρουσιαστικό του. Ὁ κύριος ἀνέβαινε, ὅπως ὁ ἄλλος κόσμος ποὺ γύριζε τὸ βράδυ μὲ τὸ πλοῖο, καὶ πάντοτε ἔδινε τὴν ἐντύπωση «τοῦ διαφορετικοῦ». Σὰν ἀλλιώτικος.

Τὸ καλοκαίρι στὸν περίπατο, σέκεινο τὸ ὠραῖο δάσος μὲ τὶς βαλανιδιές, ἔγινε ἡ γνωριμία.

— Καὶ ποῦ μένετε; τὸν ρώτησαν.

— Στὴ Βίλλα Εὐτυχία, ἀπάντησε.

Μὲ κόπο ἀνακάλυψαν πῶς ἡ βίλλα Εὐτυχία εἶταν ἓνα ξύλινο παλιόσπιτο χωρὶς καμιὰ χάρη καὶ θέλητρο. Τὸ μόνο, ποῦ τὴ γεροντοκόρη νοικοκυρὰ τὴ λέγαν: Εὐτυχία. Ὅποιος γνώρισε ὅμως τὸ Φαληρέα, στὴν ἀπάντησή αὐτὴ τὸν βλέπει ὀλόκληρο. Ἡ φαντασία του ποῦ ἤξευρε νὰ ὁμορφαίνει ὅ,τι ἄγγιζε, μεταμόρφωσε τὸ ξύλινο παλιόσπιτο σὲ βίλλα Εὐτυχία.

Τέτοιος εἶταν ὅμως ὁ ἐξαιρετικὸς αὐτὸς ἄνθρωπος. Συνέπης μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἡ ἀσχήμια, τὸ κακό, τὸ ταπεινό, δὲν ὑπῆρχαν. Εἶταν πράγματα ἀγνωστα, οὔτε τὰ ἔβλεπε, οὔτε τὰ πίστευε, μήτε τὰ καταλάβαινε.

Ὁ Ι. Ν. Γρυπάρης, ὁ εὐαίσθητος μορφωμένος νέος, ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου καὶ ὁ Ν. Φαληρέας, οἱ τρεῖς τους εἶναι οἱ ἐκδότες τοῦ περιοδικοῦ, ποῦ τὸ πρῶτο του τεύχος ἔχει ἡμερομηνία 19 Αὐγούστου 1893.

«Ἐβδομαδιαῖον Περιοδικόν».

Ἀνοίγοντας στὴν ὀλοπρῶτη σελίδα βλέπουμε μιὰν εὐχή πρὸς τὸν Σουλτάνο Τουρκικά. Καὶ κατόπι ἓναν πρόλογο ὅπου ὁ ὑπεύθυνος ἐξηγεῖ τοὺς λόγους τῆς ἐκδόσεως τοῦ περιοδικοῦ.

Τοῖς ἀναγνώσταις

«Ὁ Jules Simon, πρόεδρος τῆς Γαλλικῆς «Ἐταιρίας πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῆς ἀρετῆς» ὁμιλῶν ἐπ' ἐσχάτων ἐν μιᾷ τελετῇ αὐτῆς περὶ τοῦ Honoré Arnoul ἔλεγε: «Ἰδρυσεν πρὸ τριάκοντα ἐτῶν τὴν Ἐταιρίαν, δοὺς εἰς αὐτὴν κατ' ἀρχὰς ὅ,τι εἶχε, δηλαδὴ τίποτε, καὶ ἤρχισε νὰ ζητῇ παρὰ τῶν ἄλλων ὅ,τι ἀπητεῖτο διὰ νὰ κάμῃ τὴν Ἐταιρίαν».

«Ἐάν θὰ ἔχη τὴν αὐτὴν ἐπίζηλον θέσιν ἡ «Φιλολογική Ἠχώ» μου δὲν γνωρίζω.

«Ἡ προθυμία τῶν λογίων τῆς πόλεώς μας μὲ ἐνισχύει ἐν τῇ πεποιθῆσει, ὅτι οἱ κόποι τοὺς ὁποίους καταβάλλω καὶ αἱ θυσίαι εἰς τὰς ὁποίας ἐτοιμάζομαι, θὰ ἔχωσι ὡς πρακτικὸν ἀποτέλεσμα σχετικὴν τουλάχιστον πραγματώσιν τῶν ἐλπίδων μου».

Αὐτὸ εἶναι τὸ μανιφέστο τῆς νέας συντροφιάς ποῦ τὸ ὑπογράφει ὁ Ν. Φαληρέας γιατί βέβαια σ' ἐκείνου τὸ ὄνομα εἶναι δο-

σμένη ἡ ἄδεια. Ἐκεῖνος εἶχε τὰ «μέσα» νὰ τὴν πάρει. Δὲν ξεύρουμε ἂν ἀπὸ τότε κι ὄλας εἶναι ὑπάλληλος τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἢ ἀργότερα διορίστηκε.

Ποιὸς ὅμως εἶδε ποτέ περιοδικὸ ν' ἀρχινᾷ τὴν ὕλην του ἀπὸ τὴν ... κριτικὴ!

Μάλιστα, ἀπὸ κριτικὴ ἀρχίζει τὸ πρῶτο τεύχος στὴ δευτέρῃ του κι ὄλας σελίδα:

«Νέοι ὀρίζοντες ἐν τῇ φιλολογίᾳ Α'. Ὁ συμβολισμὸς ἐν τῇ ποιήσει Κριτικὴ μελέτη Ι. Γρυπάρης.

«Ἄν ὁ θαυμαστός ἐκεῖνος πρόλογος τῶν «Ἀσμάτων τοῦ Δειλινοῦ» ποῦ ζωγραφίζει μ' ὄσσην ἐνάργειαν καὶ μ' ἄλλον τόσον ἀνάλογον τῆς ὑποθέσεως *ταραγμὸν* τὴν ἀδιόριστη χαραυγὴ τῶν νεωτάτων χρόνων κτλ.».

Ἔτσι συνεχίζεται, σ' αὐτῇ τῇ γλώσσᾳ καὶ σ' αὐτὸ τὸ στυλ, ἓνα ἀπὸ τὰ πρῶτα ἴσως πεζὰ τοῦ Γρυπάρη τοῦ ποιητῆ, τοῦ μεταφραστῆ τῶν ἀρχαίων, τοῦ λεπταίσθητου. Ἄν δὲν τὸ βλέπαμε μὲ τὰ μάτια μας, δὲ θὰ τὸ πιστεύαμε. Καὶ δικαίως!

Κατόπι ἀκολουθεῖ τὸ διήγημα τῆς Ἀλεξάνδρας Παπαδοπούλου. (Αὐτὴ καθὼς φαίνεται εἶναι τὸ πρῶτο ἀστὲρι τῆς παρέας, γιατί ὁ Γρυπάρης μοιάζει ἀκόμη ἀγνωστος, καὶ ὁ Ν. Φαληρέας λογοτεχνικῶς ἀσχημάτιστος).

«Κόρη Εὐπειθῆς»

Διήγημα πρωτότυπον

Μετὰ ἀπὸ τὸ «διήγημα πρωτότυπον» ἔρχεται μιὰ ἐργασία τοῦ Μ. Γεδεῶν γιὰ κάποια Μονὴ καὶ ὕστερα πάλι ὁ Γρυπάρης. Ὅμως αὐτῇ τῇ φορᾷ μεταφραστῆς, ἀλλὰ μόνο μὲ τὰ ἀρχικά του Ι. Ν. Γ.

Καρδία Σκεπτικιστοῦ

Μυθιστορία Ardel.

Ἄχ, ἀπὸ τὸ δεύτερο κι ὄλας τεύχος παρουσιάστηκαν δυσκολίες, φαίνεται. Ἄν καὶ ἡ «Φιλολογική Ἠχώ» λέγεται «Περιοδικὸν Ἐβδομαδιαῖον» ξαναβγαίνει μετὰ δύο βδομάδες μοναχά. Καὶ τότε, σ' αὐτῇ τῇ δευτέρῃ παρουσίᾳ, ὁ Γρυπάρης κάμνει τὸ πρῶτο βῆμα του. Τολμᾷ νὰ φανεῖ στὸν ἀληθινὸ του ρόλο, σὰν ποιητῆς, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ τὸ ἀλόγιστο θάρρος ποῦ χρειάζεται, νὰ βάλει τὸ ὄνομά του!

ΚΡΙΝΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗ

Σονέττο.

«Ψυχὴ φρονιμάζει κόκκινη, ψυχὴ σὰν Αἰμοσιότης!
Στρώμα ζητάει ὁ ὕπνος τῆς τῆ μωροφῶρ' ἀγκάλῃ
Κρίνον, ποῦ περιλάμπιζε μὲ τὰναφτέρισμά της,
Κρίνον, πῶχει γι αὐτὴ κλειστὸς τάνευσιά της
[κάλλη...»

Ὑπογραφή. Γιάννης Ἀρτεμωνιάτης. Τὸ Σονέττο γράφτηκε ἔντεκα μέρες πρὶν τὴν ἐκδοσὴν τοῦ περιοδικοῦ. Εἶναι φρέσκο, νωπὸ, ὠραῖο σὰν κοριτσόπουλο ποῦ πρωτοβγαίνει

στόν κόσμο. Ἀλλά ποιός τὸ κατάλαβε! Εἶναι τόσο ἀνώτερο ἀπὸ τὸ περιβάλλον του. Τόσο δυνατὸ καὶ πρωτότυπο πὸ ἀκόμη τώρα μετὰ ἀπὸ τέτοιες κοσμογονικὲς ἀνάστατώσεις στὴν ποίηση, μένει σὰ νὰ γράφτηκε τούτη δὴ τῆ στιγμῆ.

Ἀπὸ δὴ καὶ πέρα τὸ νέο περιοδικὸ ἔχει ἐξασφαλισμένα πιστὰ, μόνιμα, δύο ὀνόματα: Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, Ἡ. Ν. Γρυπάρης.

Αὐτοὶ εἶναι οἱ πρωταγωνιστές, ἡ σπονδυλικὴ στήλη τῆς «Ἠχώ». Στὸ τρίτο τεύχος μοναχὰ παρουσιάζεται ὁ διευθυντῆς τῆς, μὲ μιὰ φριχτὴ μετάφραση τῆς «Ὀρλὰ» τοῦ Μωπασάν, ἓνα διήγημα ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ μεγάλου διηγηματογράφου ἐπηρεασμένο ὀλοφάνερα ἀπὸ τὸν Edgar Poe. «Ἠγέρθη στρεφόμενος τοσοῦτον ὀρμητικῶς ὥστε παρ' ὀλίγον, ἐπιπτον» μεταφράζει ὁ ὑποστηρικτῆς τῆς νέας γλώσσας!

Θάλεγε κανεὶς, ἀπὸ τὴ γενικὴ αὐτὴ χρῆση τῆς καθαρεύουσας, σὲ ὅλες τὶς σελίδες, πῶς ὅλοι ἀγνοοῦσαν ὅτι ὑπάρχει καὶ δημοτικὴ, κι ἄς ἐξεδόθη τὸ περιοδικὸ πρὸς χάριν τῆς.

Θὰ τὸ πιστεύαμε καὶ μὲ τὸ δίκιο μας, ἀλλὰ νά, ὑπάρχει ἡ Ψυχὴ, αὐτὴ πὸ φρουμάζει κόκκινη σὰν Αἰμοστάτης...

Λοιπόν, ὁ Γρυπάρης τουλάχιστο ξεύρει πῶς ὑπάρχει. Ξεύρει καὶ νὰ τὴ μεταχειριστεῖ τόσο λαμπρὰ μάλιστα, ὅμως γιατί ἐξακολουθεῖ νὰ γράφει κι' ἐκεῖνος καὶ οἱ τριγυρινοὶ του σ' αὐτὴ τὴ φοβερὴ γλώσσα! Τόσο δυνατὴ καὶ βαθειὰ ριζωμένη εἶναι καὶ στοὺς ἴδιους ἢ σχολαστικὴ παράδοση ἢ τάχα καὶ οἱ ἴδιοι παραδέχονται ὅτι ἡ «δημῶδης» εἶναι μοναχὰ ἡ γλώσσα τῆς ποιήσεως!

Ἔτσι φαίνεται νά'ναι. Δὲν τολμοῦσαν νὰ μεταφέρουν στόν πεζὸ λόγο τὴ δημοτικὴ ἀκόμη καὶ οἱ ὑπέρμαχοί τῆς.

Ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος πὸ ὕψωσε τὸ: ψυχὴ φρουμάζει κόκκινη κ.τ.λ. σὲ μιὰ μελέτη τοῦ μὲ τὸν τίτλο:

«Συγκριτικὴ Ἀρχαίολογία τοῦ Σταυροῦ»

γράφει: «Εἶναι γνωστὸν εἰς πάντας ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς οὐσιώσεως αὐτοῦ ἐδανείσθη πλείονα τοῦ ἐνὸς σημεία τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας παρὰ τοῦ παλαιοῦ κόσμου τὸν ὁποῖον ἐμελλε νὰ ἀνακαινίσῃ».

Ὅταν κατανηκῆσει κανεὶς τὴν κρυάδα τῆς καθαρεύουσας, ἡ μελέτη σὰ σκέψη εἶναι λαμπρὴ. Ὅμως δὲν μπορεῖ νὰ μὴ σκεφτεῖ πῶς τὸ περιοδικὸ πὸ ἐβγαλαν οἱ τρεῖς νέοι, νεώτατοι ἐτοῦτοι πρωτοπόροι γιὰ νὰ προπαγανδίσῃ τις νέες ιδέες, νὰ δουλέψῃ γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς, εἶναι γραμμένο κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο.

Μέσα στὶς συνειδήσεις τῶν ἴδιων τῶν ἀγωνιστῶν δὲν ἔχει μπεῖ ἡ ἰδέα πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ριχτοῦν ὅλα μαζί τὰ εἰδῶλα. Πολεμοῦν καθὼς φαίνεται μόνο γιὰ τὴν ποίηση. Γιὰ τὴν πεζογραφία μήτε τὸ σκέπτονται. Ἀκόμη καὶ ὅταν ὁ ἴδιος ὁ Γρυπάρης,

πῶχει ὅλο τὸ βάρος τοῦ περιοδικοῦ, μεταφράζει ἀπὸ τὰ γαλλικὰ Ψυχάρη, τὸ «Δῶρο τοῦ Γάμου» κρατεῖ τὴν ὑποτυπώδη δημοτικὴ του μόνο γιὰ τὸ κείμενο (χατήρι δηλαδὴ γιὰ τὸν Ψυχάρη). Τὸν προλογίσκο τὸν ἔχει πάλι σὲ καθαρεύουσα.

Μ' αὐτὴ τὴ γλώσσα ἡ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» συνεχίζεται τὸ ἴδιο μονότονη καὶ ὁμοίμορφη. Τὸ νέο ὄνομα εἶναι κάποιος Γ. Κακάβας πὸ γράφει περὶ «Θεολογίας τοῦ Αἰσχύλου» καὶ κάποια Ἑρμιόνη Λαζαρίδου μὲ μεταφράσεις ἐπιστημονικῶν κειμένων «Τεθαμένη Πόλις ἐν Γουατεμάλλᾳ».

Στὸ κάθε τεύχος, ἀνελλιπῶς, κι ἓνα διήγημα τῆς Ἀλεξάνδρας. Μὰ τί εἶναι αὐτὰ τὰ «κοινωνικά» διηγήματά τῆς; Πῶς θὰ τὰ ποῦμε σήμερα, πὸ θὰ τὰ κατατάξουμε;

Μὰς ἀποδιώχνει τόσο ἡ γλώσσα τους ὥστε δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διακρίνουμε ἂν ἔχουν καμιὰν ἀξία λογοτεχνικὴ ἢ μονάχα τὴν ἀξία πὸ δίνει ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος πὸ γράφτηκαν. Τὰ θέματά τους φαντάζομαι νά'ταν τρομερὰ τολμηρὰ, ἴσως καὶ ἀσεβῆ γιὰ τὸν καιρὸ τους. Σὲ ὅλα σχεδὸν ὑπάρχει ἢ μιὰ γυναίκα ἐνάρετη, εὐλικρινῆς πὸ ἀδικεῖται ἀπὸ κάποιον ἀκαρδο καὶ σκληρό, ἢ μιὰ ἀνόητη πὸ πετυχαίνει μὲ τὴν ἀνοησία τῆς. Οἱ καλοὶ ἀδικοῦνται, πάσχουν. Ὁ κόσμος εἶναι ἀκατανόητος, οἱ ὑποκριτῆς ἀμείβονται παρὰ πᾶσαν λογικὴν. Αὐτὴ εἶναι ἡ θεωρία τῆς. Θεωρία πικραμένου, ἀπογοητευμένου ἀνθρώπου, μὰ ὅχι χωρὶς βάση.

Κάμνει κοινωνικὸ κήρυγμα ἡ Παπαδοπούλου μὲ τὸ διήγημά τῆς. Καυτηριάζει τὶς πλεονέχτισες μητέρες πὸ παντρεύουν τὰ κορίτσια τους μὲ γέρους γιὰ τὰ λεφτὰ. Σατυρίζει τὶς ἐλαφρόμυαλες γυναῖκες πὸ δὲ σκέπτονται παρὰ λούσα καὶ στολίδια. Παντοῦ τὸ κύριο σημεῖο εἶναι τὸ θέμα. Πλουθενὰ δὲ φαίνεται φροντίδα γιὰ τὸ ὕφος. Ὑπάρχει εὐχέρεια καὶ ἀνεση. Εἶναι συγκροτημένα ὅλα, ἔχουν ἀρχή, μέση, τέλος, λύση. Τυπικῶς εἶναι ὀλόσωστα. Ἐπιπλέον δείχνουν παρατήρηση καὶ ψυχολογικὴ ἰκανότητα.

Πῶς ὅμως νὰ σταθοῦμε σήμερα μπροστὰ τους, πῶς νὰ τὰ κρίνουμε; Ἐχουν τόσο ἀλλάξει τὰ κριτήρια. Ἐπειτα, θέλουμε δὲ θέλουμε, μὰς ἔρχονται στὸ νοῦ οἱ τωρινὲς ἐργασίες τῶν διηγηματογράφων μας. Ἐνα κομμάτι τῆς Ἀλεξίου, τῆς Κατίνας Παπᾶ, ἓνα ἀπὸ κείνα τὰ σχεδὸν δίχως θέμα τῆς Εἰρήνης Ἀθηναίας, τῆς Μητροπούλου, τῆς Σαράντη καὶ τὰ νταντελένια, τὰ ἀνάερα καὶ ὅμως στερεότατα τῆς Εἰρήνης Γαλανοῦ!

Πῶς νὰ τὰ παραβάλλῃς; Τί μένει γιὰ τὴν Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου πὸ τόσο δούλεψε καὶ τόσο πίστεψε; Ἡ καθυστερημένη ἀναγνώρισή μας στὴν πίστη τῆς καὶ στὴν προσπάθειά; Αὐτὰ συγκινοῦν μὰ δὲν εἶναι ἀρκετὰ. Ἄν ὕστερα ἀπὸ πολλὰ πολλὰ χρόνια ἄλλοι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴ συμπάθεια καὶ τὸ σέβας, ἀνακαλύψουν κάτι

ποῦ θὰ μείνει, δὲν ξεύρω. Οὐτε μπορῶ νὰ προδικάσω.

«Εὐτυχῆς θνητῆ».

«Τὰ φῶτα ὠχρίασαν οἱ ξένοι πρὸ μικροῦ ἐγκατέλιπον τὴν μυροβόλον αἴθουσαν, ἀπαστράπτουσαν ἐκ τοῦ πλούτου. Ἀλησμόνητος ἐσπερίς. Πόσων ὑπνους θὰ ἐπισκέπτοντο ὡς τρομακτικοὶ ἐφιάλται ἢ ὡς παρηγόριοι ἄγγελοι, τὰ διάφορα τῆς χορευτικῆς ἐσπερίδος ἐπεισόδια!

Πόσαι σύζυγοι ἐποτίσθησαν δηλητήριον! Πόσοι σύζυγοι ἀρινθον!»

Κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴ φρασεολογία τί μπορεῖ νὰ μείνει ἢ μάλλον τί νὰ ἀνθίσει ζωντανό, βιώσιμο; ὅμως πρέπει νὰ μαστε δίκαιοι. Δὲν εἶναι πάντα ἔτσι ψυχρὸ τὸ ὕφος. Τὸ δείγμα ἐτοῦτο εἶναι ἀπομεινάρι λογιωτατισμοῦ. Στὰ περισσότερα γραπτὰ τῆς εἶναι πολὺ πιὸ ἀπλὴ ἢ γλώσσα καὶ ἡ ἔκφραση. Τόσο δὲ ἀπλὴ, ὥστε καταντᾶ νὰ τὴν κατηγοροῦν—ἢ κ. Παρρέν—γιά ψυχαική!

Στὸν καιρὸ τῆς ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου ἀληθινὰ «ἐπεβλήθη», ὅπως λένε συνήθως γιὰ τὴν κατακύρωση στὶς συνειδήσεις τῶν ἀναγνωστῶν ἢ τῶν λογίων.

«Δὲν ὑπάρχει περιοδικό, ἡμερολόγιο, λεύκωμα, θαυμάζει ὁ Ξενόπουλος, τῆς τελευταίας δεκαετίας ποῦ νὰ μὴ δημοσίευε ἐν τουλάχιστον διήγημά τῆς».

Μελέτη καὶ «ἐκτενῆ» κριτικὴ δημοσίευσε ὁ ἴδιος στὸ «Ἄστυ» τῆς 25 Δεκ. τοῦ 1895. Εἶπε πολλὰ τὰ θερμά καὶ μάλλον διθυραμβικά γιὰ τὴν «Βυζαντίδα» διηγηματογράφου.

Κατόπι στὰ 1900 ξαναγράφει μὲ τὸν τίτλο «Γυναικεῖα Πορτραῖτα» καὶ τὴν ἀναδημοσίευση προσθέτει τὴν ὑποσημείωση: «Ζώσης τῆς συγγραφέως».

Ὁ τόνος εἶναι διθυραμβικός ὅπως εἴπαμε. Σοῦ φαίνεται πὼς θέλει μὲ κάθε τρόπο, ὁ κριτικός, νὰ φανεῖ εὐχάριστος. Ἴσως ἴσως νὰ κολακεύσει. Τοῦ ἔχουν πεῖ ὅτι οἱ ἀναγνώστες τῆς Πόλης προτιμοῦν τὴν Ἀθηναϊκὴ παραγωγή παρὰ τὴν ντόπια καὶ ὁ Ξενόπουλος μὲ μεγάλη μαεστρία συμπληρώνει: «Ἄν ἡ πλειοψηφία τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λογίων ἀπετελεῖτο ἀπὸ ποιητὰς οἷος ὁ Ἄγγελος Σημηριώτης καὶ ἡ διηγηματογράφος Ἄλ. Παπαδοπούλου θὰ συνέβαιναν τὸ ἐναντίον: οἱ ἀθηναῖοι φιλιανγνώσται θὰ ἐπροτίμων τὰ βυζαντινά».

Μὰ ἀξίζει νὰ δοῦμε τὴν καθαυτὴ κριτικὴ κι ὄχι τίς γαρνιτούρες τῆς. Μεταφέρω λοιπὸν ἓνα μέρος τῆς:

(Ἄκολουθεῖ)

«Ὀλίγιστοι ὑπάρχουν δυνάμενα νὰ ὑποστοῦν ἀζημίως τὴν σύγκρισιν πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, τὴν Βυζαντίδα.

»Γνωρίζω ὅτι ἡ γνώμη αὐτὴ μπορεῖ νὰ ἐκπλήξῃ ὄσους ἔκριναν τὴν Παπαδοπούλου ἀπὸ δυὸ ἢ τρία διηγήματά τῆς τὰ ὅποια ἔτυχε νὰ ἀναγνώσουν ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Ἡ Παπαδοπούλου γράφει πολὺ, γράφει παντοῦ, γράφει κατὰ κόρον. Εἰς τὸ ἀτμόπλοιο, εἰς τὴν ἐξοχὴν, εἰς τὴν οἰκίαν φίλης τῆς, ὅπως καὶ εἰς τὸ γραφεῖον τῆς.

»Τῆς καθημερινῆς, τῆς εὐκόλου, τῆς αὐτομάτου καὶ ἀφθόνου ταύτης παραγωγῆς, ἐννοεῖται ὅτι ὅλα τὰ δείγματα δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς δυνάμεως. Διὰ τοῦτο εἶπα ὅτι ἡ γνώμη μου δὲν θὰ εὑρίσκει συμφώνους ἐκείνους, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν δύο ἢ τρία, ὄχι τὰ τελειότερα διηγήματα τῆς Παπαδοπούλου. Ἄλλ' ὅσοι παρηκολούθησαν τὸ σύνολον τοῦ ἔργου τῆς, εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἀπεκόμισαν ζωηρὰν ἐντύπωσιν ἐκ τῆς μοναδικῆς αὐτῆς φυσιογνωμίας καὶ νὰ μὴ εἶναι εἰς θέσιν νὰ δικαιολογήσουν πάντα ἐνθουσιασμόν.

Τὰ διηγήματα τῆς Π. εἶναι αἱ μάλλον ἰδιόρρυθμοι συνθέσεις καὶ αἱ μάλλον ἀπρόοπτοι, τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν φιλολογίαν μας. Εἰς μάτην θὰ ἀνεζήτηι τις εἰς αὐτά, τὴν παραδεδεγμένην οἰκονομίαν καὶ ἐκ τῆς ἀρχῆς ἐκάστου εἰς μάτην θὰ ἐκοπίαζε νὰ μαντεύσῃ τὴν ἐξέλιξιν, τὴν ἔκβασιν, τὸ τέλος, τὸν σκοπὸν.

Τὰ μέρη τὰ ὅποια ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἀσύνδετα καὶ ξένα, τὰ συνδέει μία κεντρικὴ ἰδέα, ἀσύλληπτος κατ' ἀρχάς, τ' ἀδελφώνει μία ἀρμονία βαθυτέρα καὶ ὑπεκφεύγουσα.

Εἶναι ὄργανισμοὶ τῶν ὁποίων νομίζεις ὅτι ἔμπορεις νὰ ἀποκόψῃς ἀκινδύνως τὰ περισσότερα μέλη ἄλλ' ἐκ τῶν ὁποίων φεύγει ἀμέσως ἡ ψυχὴ, ἂν ἐγγίξῃς καὶ τὸ ἐλάχιστον.

«Ὅπως ἡ μορφή οὕτω καὶ ἡ οὐσία εἶναι πρωτότυπα. Ἄν ἡ Παπαδοπούλου δὲν ἐμιμήθη κανένα εἰς τὸ ὕφος, ἀπὸ κανένα δὲν ἐδανείσθη καὶ τὸν τρόπον τῆς ἀντιλήψεως τοῦ κόσμου. Βλέπει διὰ τῶν ἰδίων τῆς ὀφθαλμῶν, διὰ τῆς ἰσχυρᾶς ἰδιοσυγκρασίας τῆς κι ὄχι διὰ τῶν ξένων βιβλίων. Ἄν δὲν ἐγνώριζον ὅτι εἶναι ἀληθῶς σοφὴ, θὰ ὠρκιζόμην ὅτι οὐδέποτε ἤνοιξε βιβλίον· τόσον εἶναι νέον, παρθένον, γνήσιον, ἀνεπηρέαστον καὶ εἰλικρινές ἐκεῖνο τὸ ὅποιον μᾶς παρουσιάζει».

ΤΑΤΙΑΝΑ ΣΤΑΥΡΟΥ